

*Півень Д. О.,
аспірант кафедри історії держави і права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ДО ПИТАННЯ ІСТОРІЇ ВИКЛАДАННЯ ЦЕРКОВНОГО ПРАВА В ОДЕСЬКІЙ ДУХОВНІЙ СЕМІНАРІЇ

Анотація Становлення та розвиток суверенної України супроводжується суттєвими змінами в суспільних відносинах, у тому числі таких специфічних, як державно-церковні. Це зумовлено, з одного боку, глобальними процесами демократизації, що відбуваються в нашій державі, зміною й визначенням нових стратегічних і тактичних завдань, переглядом пріоритетів на шляху до їх реалізації, суттєвими трансформаціями в економічній, політичній, соціально-культурній сфері та певними світоглядними трансформаціями.

Сучасна тенденція до розширення системи духовної освіти в Україні тісно поєднана з іншою – розширенням релігійного середовища та зі зростанням ролі і значення церкви в державі і суспільстві. Отже не є дивним, що в якісно нових політичних умовах в Україні особливого значення набувають проблеми змісту, форм і структури духовної освіти. Разом з тим, здійснити об'єктивне осмислення історії становлення духовної освіти без вивчення конкретних прикладів є неможливим. Тож автор пропонує в рамках цієї статті дослідити історію започаткування вивчення «Церковного права» як дисципліни в Одеській духовній семінарії. Сам заклад нараховує немалу історію, отже спираючись на його архівні матеріали було встановлено періодизацію та виявлено особливості викладання «Церковного права». Персоніфіковано викладачів цієї дисципліни в радянський період часу та новітнього часу.

Автор вважає, що церковне право і як дисципліна і як наука могли досить інтенсивно розвиватись і в Херсонській (Одеській) духовній семінарії до 1920 року. В процесі відродження цього навчального закладу у 1945-1950-х роках, окремим предметом «Канонічне право» в семінарії не було виокремлено. Розгляд питань каноніки включався до дисципліни «Практическое руководство для пастырей». Лише 1998 року протоієрей М. Деснов написав окремий навчальний посібник з цієї дисципліни, в якому знайшли своє відображення багато питань канонічного права. В якості самостійної дисципліни «Церковне право» в Одеській духовній семінарії почали читати з 1999 року, докладаючи багато зусиль для її подальшого розвитку та методичного забезпечення.

Ключові слова: церковне право, канонічне право, Одеська духовна семінарія, «Практическое руководство для пастырей», Микола Деснов, архімандрит Алексій Грох.

Постановка проблеми. В основі розвитку будь-якого сучасного суспільства лежать наукові досягнення, які стимулюють поступ усіх напрямків знань та є важливими показниками інтелектуального життя суспільства. Тому питання доступної та якісної освіти традиційно завжди залишається актуальним, особливо в умовах значного погіршення економічного рівня розвитку країни.

Серед різних галузей права, церковне право Православної Церкви є цілісною правовою системою і комплексною галуззю

знань, яка поєднує елементи юридичної, історичної та богословської наук. Розгляд церковного (канонічного) права в юридичному аспекті зумовлений тісними взаємозв'язками між правовою культурою, духовною спадщиною та національними традиціями українського народу, оскільки воно є важливим джерелом національної правової системи. Тому відновлення дослідницького інтересу до історії викладання церковного (канонічного) права вбачається більшістю сучасних українських дослідників одним з актуальних завдань розвитку вітчизняної правової науки [1, с. 3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій дозволяє показати, що окремі наукові розвідки з історії започаткування та подальшого розвитку викладання церковного (канонічного) права в Одеській духовній семінарії з'являлись фрагментарно і ще досі потребують на узагальнення та своє продовження. Зазвичай дослідники більш приділяли увагу історії Православної церкви на Півдні України, і лише праці С. Бервено, В. Богдана, Ю. Бузько, О. Чілей, Н. Діанової, І. Бальжик, Н. Єфремової, Г. Бахчиванжи, В. Левченка, Г. Левченко та деяких інших фахівців присвячено питанням безпосередньо історії започаткування викладання Церковного права як дисципліни в Одесі.

Мета статті – на основі аналізу спеціальної літератури та архівних документів визначити причини та особливості впровадження церковного (канонічного) права як навчальної дисципліни до навчального плану в Херсонській (Одеській) духовній семінарії.

Виклад основного матеріалу. Визначаючи предмет науки «Церковного права», відомий фахівець, протоієрей В. Ціпін тлумачить його, як систематичне викладення права, яким регламентується життя Церкви. При цьому він наголошує на тому, що існує також і інша назва цієї науки – «Канонічне право» [2, с. 83]. Дослідниця Б.В. Соєнко в цьому контексті також зазначила, що предметом регулювання в канонічному праві виступають відносини церкви у її внутрішній та зовнішній сфері, що мають правовий характер. Тому канонічне право охоплює суспільні відносини, що складають симбіоз церковних та правових відносин [1, с. 10].

Добре відомо, що в західній юридичній літературі церковне право (*ius ecclesiasticum*) і канонічне право (*ius canonicum*) традиційно розглядаються як дві різні дисципліни. Під канонічним правом мається на увазі наука, що вивчає канони стародавньої церкви і папські декрети, які ввійшли до складу «Корпусу канонічного права» (*Corpus juris canonici*). Останній оформлювався в часи середньовіччя та вміщував не тільки церковні, а світські правовідносини. Тобто, канонічне право за своїм походженням – церковне, але за змістом не може вважатись виключно таким. Церковним же правом називають науку, предметом якої є правові акти, що регулюють церковне життя незалежно від

їхнього походження. До таких джерел належать стародавні канони, церковні постанови чи світські закони.

У наукових колах юристів і богословів не існує єдиної точки зору стосовно визначення предмету «Церковного права» автор вбачається досить обгрунтованою точка зору С. Бервено і В. Богдана, які вважають, що «Юридична дисципліна «Церковне право» має своїм завданням ознайомлення з матеріальним церковним правом, його історією і правовими уявленнями, але церковне право як галузь права являє собою сукупність правил поведінки, прийнятих церковною владою, юридично обов'язкових для його суб'єктів» [3, с. 80–81].

Канонічне право Східної церкви, що формувалось протягом I тисячоліття н. е., справило визначальний вплив на виникнення церковного права Київської Русі в XI ст. Однак, не дивлячись на важливість церковного (канонічного) права в Київській Русі, сьогодні досить важко сказати про його викладання чи вивчення в той період. Перше офіційне свідчення про появу шкіл на Русі датується 988 р. У «Повісті временних літ» вказується, що князь Володимир відкрив у Києві при Десятинній церкві школу «книжного вчення». Хрещення Русі і розповсюдження писемності через шкільне навчання були ланками однієї політики князя Володимира. [4, с. 72–73].

В XI ст., у період розквіту Київської Русі, там склалася ціла система шкіл. Школи «книжного вчення» були школами підвищеного типу. Як правило, там викладалося «сім вільних мистецтв». Ці школи готували своїх вихованців до діяльності у різних сферах державного, культурного та церковного життя. Схожі навчальні заклади існували і при деяких монастирях, наприклад в Києво-Печерському монастирі (1068 р.). Вони давали богословську освіту, яка досягала рівня візантійської духовної патріаршої академії [4, с. 73]. Отже, імовірно в цих школах і відбувався процес започаткування вивчення церковного права на українських землях, який надалі неодноразово гальмувався через низку різноманітних обставин.

Особливо складною виявилась ситуація викладання церковного (канонічного) права на південних територіях України. Де тривалий час панували татари і турки. Тож реальне втілення плану започаткування тут духовної освіти із вивченням церковного (канонічного) права стало можливим лише з XIX ст. Одним з таких навчальних закладів стала Херсонська (Одеська) духовна семінарія. Її історія тісно переплетена з розвитком і поширенням духовної просвіти. Вона виникає в першій половині XIX століття і за дуже короткий період часу стає новим центром богослов'я в південно-українських регіонах Російської імперії.

Виникнення духовної семінарії в Одесі нерозривно пов'язане з ім'ям архієпископа Гавриїла (Розанова). Отримавши призначення на новостворену Херсоно-Таврійську кафедру, Преосвященний єпископ Гавриїл приступив до створення духовної семінарії в Одесі, яка, завдяки його працям і старанням, відчинила свої двері 1838 року» [5, с. 14]. Описуючи історію її відкриття, митрополит Сергій (Петров) пише так: «Устройство в новой епархии духовной семинарии Святейший Синод представил «времени и собственному своему благоусмотрению» [6, с. 125]. І як наслідок, вже 1 жовтня 1838 року було урочисто відкрито «Херсонську Духовну семінарію» в місті Одесі (так вона називалася до 1917 року) [6, с. 127].

При відкритті семінарії її вихованцями стали 148 юнаків [5, с. 19]. Першим ректором був призначений відомий учений-сходознавець, викладач Рішельєвського ліцею, магістр богослов'я, архімандрит Порфирій (Успенський), внаслідок чого єпископ Чигиринський [7, с. 199]. Як пише митрополит Сергій «ім'я

Преосвященного Порфирія Успенського відразу прославило нову духовну школу. Єпископ Порфирій був одним з найбільш відомих археологів і сходознавців» [6, с. 128] (переклад авт.).

На думку автора, саме вплив двох чудових наукових діячів свого часу – архімандрита Порфирія і архієпископа Гавриїла – сприяли швидкому становленню нового центру богослов'я. Як писав через два роки після відкриття ревізор архімандрит Єремія «Одесская семинария по постановке учебного и воспитательного дела стоит на желательной высоте, а его Преосвященство, архієпископ Гавриил – истинный отец и благодетель заведения» [8, с. 17].

У зв'язку зі знищенням величезної кількості архівних матеріалів у роки революційних потрясінь і громадянської війни, сьогодні залишилося вкрай обмаль інформації про те, як саме здійснювалося викладання в Одеській (до 1871 р. – Херсонській) семінарії. Саме тому у дослідженні не представляється можливий чітко назвати імена і праці викладачів, пов'язаних із вивченням церковного права в Одеській семінарії на початковому етапі. Можна з упевненістю припустити, що викладання там відповідало затвердженим програмам для всіх духовних семінарій Російської імперії.

На початку XIX ст. семінарії в Російській імперії розглядалися як середні духовні навчальні заклади. Дослідник історії церкви протоієрей Владислав Ципін пише: «Середніми духовними школами, за планом, були семінарії – по одній на єпархію, з шестирічним навчанням, розділеним на три дворічні відділення, які за старим звичаєм іменувалися риторичним, філософським і богословським. У семінаріях викладали словесність, громадянську історію, географію, математику, фізику, філософію, а з богословських дисциплін – Святе Письмо, герменевтику, догматичне, моральне і пастирське богослов'я, церковну історію з археологією, стародавні й нові мови» [9] (переклад авт.).

«Церковне право» не входило в систему викладання в семінаріях, не викладалося і в Одеській духовній семінарії. Разом з тим, це не означає що питання, пов'язані з канонікою, залишалися за дужками релігійної освіти у ті часи. Частина питань, пов'язаних з правозастосуванням певних церковних канонів, входила до складу науки, що називали «Літургікою» і яка спрямовувалась на вивчення церковних статутів. Саме в рамках цієї наукової дисципліни виходить на самому початку XX ст. знаменита книга священника М. Сільченкова «Практическое руководство при совершении приходских треб» [10], яка містить величезний матеріал з канонічного права.

Досліджуючи дорядянський період історії викладання церковного (канонічного) права в Одесі доцільно також нагадати, що паралельно з духовним навчальним закладом, церковне (канонічне) право у місті викладалось і в Новоросійському імператорському університеті, на юридичному факультеті.

Наступна сторінка історії Одеської духовної семінарії, дуже трагічна. 1 травня 1920 року наказом № 52 Губернського відділу народної освіти «Одеська духовна семінарія була ліквідована, а будівля передана Сільськогосподарському інституту» [11]. Відродження Одеської семінарії було покладено в 1945 році. 15 липня цього року за безпосередньої активної участі керуючого Одеською єпархією єпископа Сергія (Ларіна) були організовані пастирсько-богословські курси. Вони розташовувалися в будівлі Свято-Пантелеймонівського монастиря. «Ректором став протоієрей Віктор Федорович Чечена» [5]. 1946 року, з благословення святішого Патріарха Пасторально-богословські курси були реорганізовані в духовну семінарію з чотирирічним терміном навчання» [5]. Як видно з архівних документів

того періоду, окремим предметом канонічне право в семінарії не було виділено. Розглядом питань каноніки займалася дисципліна, яка отримала назву «Практическое руководство для пастырей». Згідно протоколу № 2 засідання педагогічної ради Одеських Пасторально-богословських курсів викладачем дисципліни був призначений протоієрей Яків Брюховецький [12].

Саме о. Яків стояв біля витоків викладання питань, безпосередньо пов'язаних із церковним правом у відродженій Одеській духовній семінарії [13]. Як видно з архівів Одеської семінарії, після впорядкування програм у 1948 році, рішенням педагогічної ради викладання «Практичного керівництва для пастирів» велося по дві лекційні години на тиждень, на третьому і четвертому курсі навчання [14]. Такий самий обсяг викладання зберігався в наступні роки. Джерелом викладання були особисті рукописні напрацювання автора, а також часткові матеріали лекцій доцента Московської Духовної семінарії В.І. Талізіна. Як видно з журналу № 18 педагогічної ради Одеської Духовної семінарії від 23 квітня 1955 року Яків Брюховецький вносив різноманітні пропозиції, покликани поліпшити викладання дорученої йому дисципліни [15].

У 1959–1960 навчальному році предмет «Практичне керівництво для пастирів», що містило частину відомостей і теоретичних понять з канонічного права викладав протоієрей Дуцик Дмитро Дмитрович [16]. Потім викладачами цієї навчальної дисципліни були протоієрей Микола Степанович Семенюк [17], протоієрей Віктор Сергійович Петлюченко [18], архімандрит Полікарп (Гуц) [19] і протоієрей Микола Митрофанович Деснов, якому судилося зробити багато для становлення викладання основ канонічного правосвідомості в Одеській духовній семінарії.

За спогадами його учнів, «у 1970 році він був призначений викладачем семінарії. На цьому, новому для нього послушанні, о. Микола всебічно розкрився як педагог і богослов. Свої вчені і викладацькі праці о. Микола успішно поєднував з пастирським служінням в різних храмах м. Одеси. Викладаючи «Практичне керівництво для пастирів», він сам був живим прикладом для майбутніх священнослужителів. І викладацької діяльності, і служінню Богові о. Микола віддавався повністю» [20] (переклад авт.).

Саме протоієрею Миколі Деснову належить честь написання окремого навчального посібника з «Практичного керівництва для пастирів», в якому знайшли своє відображення багато питань канонічного права. Цей навчальний посібник було видано 1998 року [21], став єдиним офіційним виданням посібника з цієї дисципліни. В ньому о. Микола розглядав теми, безпосередньо пов'язані з канонічним правом: загальне церковне законодавство; поняття про церковні канони; законодавча влада; Органи законодавства; вселенські собори; помісні собори; практика як джерело звичаєвого права; звичай як джерело права; статут про управління УПЦ. Питанням церковного права в навчальному посібнику приділено більше уваги, ніж іншим. Вони займають 82 сторінки тексту із загальної кількості 146 сторінок.

1999 року в Одеській духовній семінарії з'явилася ще одна наукова дисципліна – «Церковне право», викладання якої було покладено на проректора з навчально-виховної роботи архімандрита Алексія (Гроха) [22]. Як вказує сам викладач: «Ця наука необхідна майбутнім пастирям, яким після поставлення на церковне служіння доведеться зіткнутися з проблемами, що відносяться до області церковного права. Наука вивчає церковні правові норми, що регулюють відносини всередині церкви і взаємини церкви і держави» [23] (переклад авт.). Зі звіту архімандрита Алексія бачимо, що викладання ново-

введеної дисципліни велося на підставі праці протоієрея Владислава Ципіна «Церковное право» [23].

У 2007–2008 році Церковне право в Одеській духовній семінарії викладав Дмитро Георгійович Брага, який удосконалив структури викладання предмета і ввів в курс права аналіз нового канонічного джерела «Основы социальной концепции Православной церкви» [24, с. 71].

У той же час викладання Церковного права в першому навчальному семестрі здійснював священник Андрій Ніколаїді [25], а в другому – в.о. ректора семінарії (згодом ректор) архімандрит Серафим [26, с. 87], який продовжив його викладання до 2011 року. Потім цю дисципліну закріпили за проректором семінарії протоієреєм Андрієм Ніколаїді [27, с. 20]. У 2013–2015 навчальних роках Церковне право в Одеській духовній семінарії викладав протоієрей Максим Омельченко [28, с. 92]. З 2015 навчального року викладання Церковного права здійснює протоієрей Євген Гутьяр [29].

Висновки. Одеська духовна семінарія є одним із провідних центрів духовної освіти і церковної науки в сучасній Україні. Офіційний сайт Одеської єпархії Української Православної Церкви дає їй наступне визначення: «Одеська духовна семінарія – найстаріший навчальний заклад на Півдні нашої країни» [30]. Вона виникла в умовах відродження православ'я на Півдні України після тривалого панування мусульман на цих теренах, коли там не існувало великих навчальних центрів для підготовки духовенства.

Автор припускає, що до 1920 року така дисципліна, як «Церковне право», імовірно там могла викладатися як самостійна. Для здійснення більш чітких висновків поки бракує архівних матеріалів. Достовірно відомо, що в Одесі працювали відомі фахівці з церковного права, які викладали в Новоросійському імператорському університеті і могли залучатися і до викладання в Одеській духовній семінарії. Так, наприклад, Олексій Степанович Павлов – видатний історик церковного права, візантолог, дослідник права Київської держави, професор канонічного права Казанського університету 1863–1870 рр., а в 1870–1875 роках викладав цю дисципліну в Імператорському Новоросійському університеті в Одесі. Пізніше він здобув науковий ступень доктора церковного права [31, с. 88].

Значний внесок до розвитку канонічного права в Одесі здійснив і Олександр Іванович Алмазов – доктор церковного права, ординарний професор, якого 29 липня 1887 року було призначено екстраординарним професором церковного права при Новоросійському університеті [32, с. 96].

За наявності таких фахівців в Одесі логічно припустити, що «Церковне право» і як дисципліна і як наука могли досить інтенсивно розвиватись і в Херсонській (Одеській) духовній семінарії до 1920 року. В процесі відродження цього навчального закладу у 1945–1950-х роках, окремим предметом «Канонічне право» в семінарії не було виділено. Розгляд питань каноніки включався до дисципліни «Практическое руководство для пастырей».

Лише 1998 року протоієрей М. Деснов написав окремий навчальний посібник з цієї дисципліни, в якому знайшли своє відображення багато питань канонічного права. В якості самостійної дисципліни «Церковне право» в Одеській духовній семінарії почали читати з 1999 року, докладаючи багато зусиль для її подальшого розвитку та методичного забезпечення.

Література:

1. Совенко Б.В. Становлення і розвиток православного канонічного права в Україні. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук 12.00.01 – теорія та історія

- держави і права; історія політичних і правових учень. Київ, Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. 2011. 21 с.
2. Ципин В. Церковне право. М. : Изд. Сретенского монастыря, 2009. 864 с.
 3. Бервено С., Богдан В. «Введение в церковное право (каноническое) право Украины (для мирян)» Харьков : Право, 2018. 208 с.
 4. Левківський М.В. Історія педагогіки : Підручник, 4-те видання, стереотипне. Київ : «Центр учбової літератури», 2016. 190 с.
 5. Николаиди А., прот. Бузько Ю.И. Одесская Духовная Семинария. 1838-2013. «Южноукраинский институт биографии». Одесса, 2013. 110 с.
 6. Сергей (Петров), архиеп. Описание монастырей, семинарии и храмов Херсоно-Одесской епархии и их современной состоянии на 1-е января 1970 года. Ч.1. Одесса, 1970. Машинопись. 112 с.
 7. Бузько Ю.И. Одесская епархия. Южноукраинский Институт Биографии. Одесса, 2013. 368 с.
 8. Петровский С., свящ. Семь одесских Архиепископов. Одесса : тип. Е.И. Фесенко, 1894. 184 с.
 9. Цыпин Владислав. История русской церкви (Синодальный период). Ч.8. Духовное образование в XIX веке. URL: <https://history.wikireading.ru/258711> (дата обращения 15.04.2019).
 10. Сильченко Н., свящ. Практическое руководство при совершении приходских треб. СПб, 1901. 280 с.
 11. История семинарии. // Одесская духовная семинария. Официальный сайт. URL: <http://seminariya.od.ua/istorija-seminarii/> (дата обращения 17.04.2019).
 12. Архив Одесской духовной семинарии. Папка протоколов 1946 г. Протокол №2 Заседания Педагогического Совета Одесских пастырско-богословских курсов от 30 августа 1946 года.
 13. Краченко А., прот. Близкие воспоминания. URL: <http://www.odseminary.orthodox.ru/magazine/12/Kravchenko.htm> (дата обращения 20.04.2019).
 14. Архив Одесской духовной семинарии. Папка протоколов 1949 г. Протокол № 1 Заседания Педагогического Совета Одесских пастырско-богословских курсов от 17 августа 1949 года.
 15. Архив Одесской духовной семинарии. Папка протоколов 1955 г. Протокол № 18 Заседания Педагогического Совета Одесской духовной семинарии от 23 июня 1955 года.
 16. Архив Одесской духовной семинарии. Папка отчетов № 15. Годовой отчет за 1959-1960 учебный год по Одесской духовной семинарии.
 17. Архив Одесской духовной семинарии. Папка отчетов № 35. Годовой отчет за 1970-1971 учебный год по Одесской духовной семинарии.
 18. Архив Одесской духовной семинарии. Папка отчетов № 47. Годовой отчет за 1977-1978 учебный год по Одесской духовной семинарии.
 19. Архив Одесской духовной семинарии. Папка отчетов № 51. Годовой отчет за 1979-1980 учебный год по Одесской духовной семинарии.
 20. Николаиди А., диак. Дорогие сердцу имена. // Андреевский вестник. Пастырско-богословский журнал Одесской духовной семинарии. № 12, 2005. URL: www.odseminary.orthodox.ru/magazine/12/Nikolaidi.htm.
 21. Деснов Н. Практическое руководство для пастырей. Учебное пособие для 4-го класса богословских школ. Одесса, 1998. 146 с.
 22. Архив Одесской духовной семинарии. Папка протоколов 1999 г. Протокол № 2 Заседания Педагогического совета № 2 от 13 августа 1999 года. Приложение № 1 к протоколу.
 23. Архив Одесской духовной семинарии. Папка отчетов № 171. Годовой отчет Одесской духовной семинарии за 2005-2006 учебный год. С. 30.
 24. Архив Одесской духовной семинарии. Папка отчетов № 174. Годовой отчет Одесской духовной семинарии за 2006–2007 учебный год. С. 71.
 25. Архив Одесской духовной семинарии. Папка протоколов 2007 г. Журнал № 2 заседания Педагогического совета Одесской духовной семинарии от 17 августа 2007 г.
 26. Архив Одесской духовной семинарии. Папка отчетов № 171. Годовой отчет Одесской духовной семинарии за 2007-2008 учебный год. С. 87.
 27. Архив Одесской духовной семинарии. Годовой отчет Одесской духовной семинарии за 2011-2012 учебный год. С. 20.
 28. Архив Одесской духовной семинарии. Папка отчетов. Годовой отчет Одесской духовной семинарии за 2013–2014 учебный год. С. 92.
 29. Архив Одесской духовной семинарии. Папка протоколов 2015 г. Протокол № 2 заседания Педагогического совета Одесской духовной семинарии от 25 августа 2015 г. Журнал № 2
 30. Одесская Духовная Семинария. // Православная Одесса. Официальный сайт Одесской епархии Украинской Православной Церкви. URL: <http://eparhiya.od.ua/duhovnaya-seminariya/pravilapostupleniya> (дата обращения 12.04.2019).
 31. 170 років – зберігаємо традиції 20 років – створюємо майбутнє. Наукове видання за ред. С.В. Ківалова: Одеса : Юридична література, 2017. 560 с.

Piven D. On the issue of history of teaching ecclesiastical law in Odessa Theological Seminary

Summary. Besides formal sources of law, which were formed in the past, as a material source of law for itself, the Church enjoyed in its activity the documents, which don't have old history, but have all formal signs of the source of church law. Such a document should be recognize statutes of the parish community (constituent instruments of the temples).

Such sources should be considered as a product of church-national creativity on the constant base of Eastern Ecumenical Church traditions. In this context, analysis of the statutes of the religious organizations in Ukraine gives us important materials for study and understanding of the stages and features of developments of the sources of law this type and also culture of canon law in Ukraine. As example for understanding of all corpus of the parish statutes in Odessa diocese of the Ukrainian Orthodox Church in Odessa we took the statute of the temple of the Holy martyr Tatiana in this city.

All authorities of this parish, their relationship, rights and duties are based on the centuries-old foundation of the canons and orthodox traditions. That is what allows think of the mentioned statute such which regulates the inner life of the community and it's external expressions, by the canonical document, created by the all Church, approved by the relevant church authorities and is binding for all this community's members.

Thus, the author believes that Church law, both as a discipline and as a science, could have been intensively developed in the Kherson (Odessa) Theological Seminary before 1920. In the course of the revival of this institution in the 1945-1950's, a separate subject "Canonical Law" was not singled out in the seminary.

Consideration of canonical issues was included in the discipline "Practical Guide for Shepherds". It was not until 1998 that Archpriest M. Desnov wrote a separate textbook on this discipline, which reflected many issues of canon law. As an independent discipline, "Church Law" at Odessa Theological Seminary began to be read since 1999, making a lot of efforts for its further development and methodological support.

Key words: analysis of the external sources of Church law, parish's statute, culture and traditions of the church law in Ukraine.